

Eleştirel Okuma, Okuduğunu Anlama Becerileri ve
Okuma Motivasyonunu Geliştirmede Etkili Bir Yol

Etkileşimli Kitap Okuma (EKO)

Perihan EFE

2. Baskı

Perihan EFE

**Eleştirel Okuma, Okuduğunu Anlama Becerileri ve Okuma Motivasyonunu
Geliştirmede Etkili Bir Yol
ETKİLEŞİMLİ KİTAP OKUMA (EKO)**

ISBN 978-625-6357-84-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır; indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Mart 2023, Ankara

2. Baskı: Mart 2024, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Yaman Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. Uğurlu İş Merkezi No:97/27
Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 341 00 02

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 75392

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Perihan EFE

Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Lisans Programından mezun oldu (2006). Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Sosyoloji Lisans Programını tamamladı (2016). Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Eğitimi alanında yüksek lisansını (2017) ve İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği alanında doktora eğitimini tamamladı (2022). Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda sınıf öğretmenliği yaptı (2006-2018). 2018 yılından itibaren Bilim ve Sanat Merkezinde (BİLSEM) sınıf öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

ORCID No: 0000-0002-2776-1702

ÖN SÖZ

Etkileşimli kitap okuma (EKO) tekniğini doktora ders döneminde katıldığım bir atölyede keşfettim. Dinlediğim uygulama örneği daha bitmeden EKO'nun etkisine inanmış ve EKO tekniği ile harika işler yapılabileceğini düşünmüştüm.

EKO'ya ilişkin yapılan çalışmalarda, EKO'nun etkisinin, araştırıldığı alan ne olursa olsun, araştırma sonunda daima o alanda gelişmeler kaydedilmiştir. Çocukların kelime hazinesi, dinlediklerini veya okuduklarını anlama becerileri, yazı farkındalıkları, yazma becerileri, matematiksel kavramları bilme düzeyleri EKO uygulamaları sayesinde gelişmiştir. Bunlara ek olarak öğretmen ve öğrencilerin bu tekniği çok sevmeleri beni konuyla ilgili çalışma yapmam konusunda cesaretlendirdi.

Üniversitedeki hocalarıma EKO ile ilgili yapmak istediklerimi anlattım ve onların da görüşleri doğrultusunda doktora tezim için konu netleşmiş oldu. Doktora sürecinin ne kadar zahmetli olduğunu yaşayanlar ve onların yakınındakiler çok iyi bilir. Tüm zorluklara ek olarak dünya genelinde yaşanan malum salgın hastalık işimi daha da zorlaştırmıştı. Bu süreçte -ki uzun bir süreçti- çalışmaya devam edebildiysem bunda EKO'ya olan inancımın tam olması etkili oldu.

Dileğim, bende heyecan uyandıran bu tekniğin tüm meslektaşlarım ve ebeveylerde de aynı heyecanı uyandırması, onlar tarafından bilinmesi ve uygulanmasıdır. Bu dileğin gerçekleşmesi için atılan adımlardan biri şüphesiz elinizdeki bu kitaptır.

Kitap, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisanüstü Eğitim Enstitüsünde Prof. Dr. İrfan BAŞKURT danışmanlığında yürütülen ve 2022 yılında tamamlanan, *Etkileşimli Kitap Okumanın Eleştirel Okuma, Okuduğunu Anlama Becerilerine ve Okuma Motivasyonuna Etkisi* başlıklı doktora tez çalışmasının ürünüdür.

Kitap, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; okuma, eleştirel okuma, okuma motivasyonu ve etkileşimli kitap okumaya ilişkin kuramsal çerçeve; ikinci bölümde EKO uygulama öncesi adımlar, planlama; üçüncü bölümde uygulama örnekleri ve son bölümde değerlendirme yapmanıza yardımcı olacak ölçme araçları sunulmuştur.

EKO uygulamaları, başlangıçta uğraştırıcı gibi görünse de, düzenli bir şekilde uyguladığınızda aldığınız yol sizi de şaşırtacaktır. Meslektaşlarımin, ebeveynlerin ve çocuklarla birlikte kitap okuyacak herkesin bu mutlu şaşkınlığı yaşaması dileğiyle...

2023

Perihan EFE

ORCID No: 0000-0002-2776-1702

İÇİNDEKİLER

Perihan EFE.....	iii
Ön Söz.....	iv

1. BÖLÜM OKUMA

Okuma	1
Okumanın Amaçları	2
Okuduğunu Anlama	2
Okuduğunu Anlama Eğitimi	4
Eleştirel Okuma	7
Eleştirel Okuma Öğretimi	9
Okuma Motivasyonu	16
İçsel Motivasyon	19
Dışsal Motivasyon	19
Okuma Modelleri	21
Etkileşimli Kitap Okuma (EKO)	23
2-3 Yaş Grubundaki Çocuklar İçin EKO	23
4-5 Yaş Grubundaki Çocuklar İçin EKO	24
Sosyokültürel Bilişsel Kuram	26

2. BÖLÜM UYGULAMA ÖNCESİ ADIMLAR

Kitapların Seçilmesi	29
Uygulama Planlarının Geliştirilmesi	32
Aşamalı Sorumluluk Aktarım Modeli	32

3. BÖLÜM ÖRNEK UYGULAMALAR

Örnek Uygulama Planları	37
“Kütüphanedeki Aslan” Detaylı EKO Planı	37
Kütüphanedeki Aslan 1. Okuma Planı	38
Kütüphanedeki Aslan 2. Okuma Planı	41
Kütüphanedeki Aslan 3. Okuma Planı	42
Etkinlik Şemaları	45
“Roko Püfleyen Küçük Dinozor” Detaylı EKO Planı	47
Roko Püfleyen Küçük Dinozor 1. Okuma Planı	48

Roko Püfleyen Küçük Dinozor 2. Okuma Planı.....	51
Roko Püfleyen Küçük Dinozor 3. Okuma Planı.....	52
Etkinlik Şemaları	55
“Üç Soru” Detaylı EKO Planı.....	61
Üç Soru 1. Okuma Planı.....	61
Üç Soru 2. Okuma Planı.....	64
Üç Soru 3. Okuma Planı.....	65
Etkinlik Şemaları	67
“Kelime Koleksiyoncusu” Detaylı EKO Planı.....	70
Kelime Koleksiyoncusu 1. Okuma Planı.....	70
Kelime Koleksiyoncusu 2. Okuma Planı.....	72
Kelime Koleksiyoncusu 3. Okuma Planı.....	73
Etkinlik Şemaları	74
“Cömert Ağaç” Detaylı EKO Planı	75
Cömert Ağaç 1. Okuma Planı	75
Cömert Ağaç 2. Okuma Planı	77
Cömert Ağaç 3. Okuma Planı	78
Etkinlik Şemaları	79
“Zafer Kimin?” Detaylı EKO Planı	82
Zafer Kimin 1. Okuma Planı	82
Zafer Kimin 2. Okuma Planı	84
Zafer Kimin 3. Okuma Planı	85
Etkinlik Şemaları	86
“Öfke” Detaylı EKO Planı	92
Öfke 1. Okuma Planı	92
Öfke 2. Okuma Planı	93
Öfke 3. Okuma Planı	94
Etkinlik Şemaları	95
“Hiçbir Şey Yapmama Günü” Detaylı EKO Planı.....	100
Hiçbir Şey Yapmama Günü 1. Okuma Planı	100
Hiçbir Şey Yapmama Günü 2. Okuma Planı	102
Hiçbir Şey Yapmama Günü 3. Okuma Planı	104
Etkinlik Şemaları	106
“Farklı ama Aynı” Detaylı EKO Planı.....	115
Farklı ama Aynı 1. Okuma Planı.....	115
Farklı ama Aynı 2. Okuma Planı.....	118
Farklı ama Aynı 3. Okuma Planı.....	119
Etkinlik Şemaları	120

4. BÖLÜM DEĞERLENDİRME

Eleştirel Okuma Testi	126
Eleştirel Okuma Testi Puanlanma ve Yorumlama	135
Okuma Motivasyonu Ölçeği	136
Okuma Motivasyonu Ölçeği Puanlanma ve Yorumlama.....	138
Okuduğunu Anlama Başarı Testi - Metin 1	139
Okuduğunu Anlama Başarı Testi - Metin 2	141
Okuduğunu Anlama Başarı Testi Puanlanma ve Yorumlama	143
Kaynakça	145

TEŞEKKÜR...

Doktora eğitimi sürecinde ve sonrasında desteğini benden esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. İrfan BAŞKURT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

1. BÖLÜM

OKUMA

OKUMA

Okuma, geçmişten günümüze önemini koruyan bir beceridir (Keskin ve Baştuğ, 2013). Okumaya verilen önem, onu her dönemde tanımlamayı ve açıklamayı gerektirmiştir. Eskiden “yazılı simgeleri seslendirme” ya da “yazıların şifresini çözme” biçiminde yapılan tanım, bugün geçerliliğini yitirmiştir (Başaran, 2013). Çünkü gelişmiş toplumlar tarafından bir metni okuyup yazmak, bugün için okur-yazarlık düzeyi olarak kabul edilmemektedir.

Sözlük anlamı; iletişime, anlaşılmaya yarayan yazılı, basılı veya bir nesneye oyulmuş simgelerin algılanması ve anlamlarının kavranması (Öncül, 2000, s. 820) olan okumaya ilişkin bilim insanları farklı tanımlar yapmışlardır. Bu tanımların neredeyse tamamında anlamın vurgulandığı görülmektedir. Okumaya ilişkin tanımlara bakıldığında; Özdemir (2018)’in okumayı, yazılı sözcükleri duyu organları yoluyla algılayıp bunları anlamlandırma, kavrama ve yorumlamaya dayanan zihinsel bir etkinlik; Demirel (2014)’in bilişsel davranışlar ile psikomotor becerilerin ortak çalışmasıyla, yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliği olarak tanımladığı görülmektedir.

Ayrıca Coşkun (2002)’un görme, dikkat, algılama, hatırlama, seslendirme, anlamlandırma, sentezleme, çözümleme ve yorumlama gibi farklı bileşenleri kapsayan, karmaşık bir zihinsel süreç; Koda (2007)’nin metinden anlam çıkarma süreci ve Akyol (2015)’un “Ön bilgilerin kullanıldığı, yazar ve okuyucu arasında etkili iletişime dayalı, uygun bir yöntem ve amaç doğrultusunda düzenli bir ortamda gerçekleştirilen anlam kurma süreci” biçiminde tanımladığı görülmektedir.

Sonuç olarak, okumanın anlamadan ayrı düşünülmeyen bir beceri olduğu ve bu becerinin birden fazla alt beceriyi kapsadığı söylenebilir. Ayrıca okumanın değerlendirme, sonuç çıkarma vb. üst düzey düşünmeyi gerektiren zihinsel bir aktivite olduğu, zihinsel yönünün yanında psikomotor yönünün de bulunduğu ve karmaşık bir süreç olarak ifade edildiği görülmektedir.

Okumanın Amaçları

Yetişkinlerin ya da çocukların neden okuduklarını anlamaya yönelik araştırmalar yapılmıştır. Konuyla ilgili Guthrie ve Greany (1991, s. 89) yaptıkları araştırmada, yetişkinlerin bilgi edinme, topluma katılım, kişisel gelişim ve mesleki yetkinlik amacıyla okudukları sonucuna ulaşmışlardır. Greany ve Neuman (1990) ise çocukların, okulda veya hayatta başarılı olmayı öğrenmek için (fayda), keyif aldıkları ya da ilgi duydukları için (zevk) ve boş zamanlarında can sıkıntısından kurtulmak için (kaçış) okudukları sonucuna ulaşmışlardır.

Yukarıda bahse konu iki araştırmada da katılımcıların okuma nedenleri arasında açık benzerlikler bulunmaktadır. Her ikisinde de amaç, okulda veya iş yerinde başarının (bilişsel yöne vurgu) ya da eğlencenin (duyuşsal yöne vurgu) devamlılığını sağlamaktır. Benzer bir sınıflama Sadoksi tarafından da yapılmıştır. Sadoksi'ye göre duyuşsal hedefler, okumaya yönelik olumlu tutumun ve okumada kişisel ilgi ve zevklerin geliştirilmesidir. Bilişsel hedefler ise problem çözme becerilerinin geliştirilmesi ve bireyin zihninin ve ruhunun özgürleştirilmesi yönündedir (Sadoksi, 2004, ss. 47-56).

Okumanın amacı yukarıda farklı biçimlerde dile getirilmiş olsa da açıklamaların her biri dikkatle incelendiğinde, okumanın temel amacının metni anlama olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle anlamanın gerçekleşmediği bir okuma, amacına ulaşmamıştır. Anlamanın olmadığı bir okumanın sadece sembolleri seslendirmek olduğu düşünüldüğünde seslendirmenin bilgi birikimini artıracığı, keyif vereceği ya da can sıkıntısını ortadan kaldıracığı söylenemez. Bu nedenle okumadan ayrı düşünülme-yen anlama, okumanın temel amacını oluşturmaktadır.

Okuduğunu Anlama

Okuduğunu anlama, yazılı bir materyali kavrama düzeyini ifade eder (Rose vd., 2000; Weih, 2018; Çiftçi, 2007, s. 2; Aktaş ve Bayram, 2018). Bu çerçevede bir metnin farklı kişiler tarafından farklı düzeylerde anlaşılabilceğini söyleyebiliriz. Nitekim konuyla ilgili literatürde anlama düzeylerine ilişkin sınıflandırmalar yapıldığı görülmektedir.

Robinson ve Good'a (1987, ss. 145-146) göre okuduğunu anlamanın, basit, yorumlayıcı ve sorgulayıcı anlama olmak üzere üç düzeyi vardır. Basit anlama düzeyinde, metinde verilen bilgileri hatırlamaya yönelik beceriler (bilgiyi bulma, toplama, yönergeleri izleme vb.) bulunmaktadır. Yorumlayıcı düzey, üst düzey düşünmeyi gerektiren fikirleri ya da becerileri (önemli yerleri bulma, seçme, düzenleme; özetleme, sonuçları ve etkileri değerlendirme, genellemeler yapma, yazara